Teater
Kriget

I Norge och Danmark
”Lingonkriget”

TEATERKRIGET 1788-89

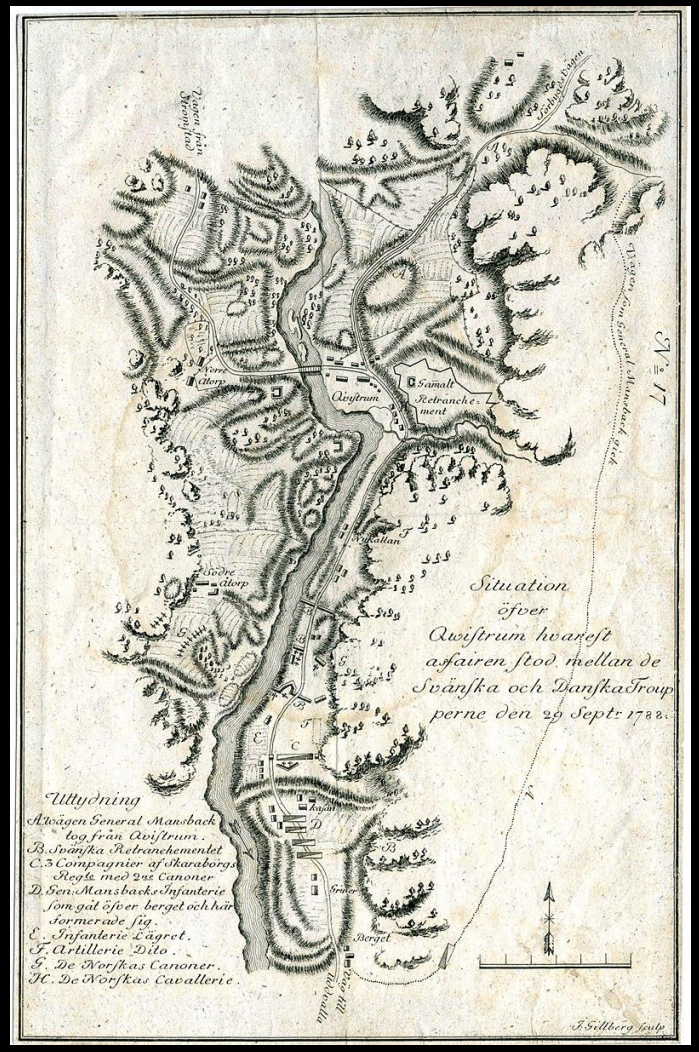

TEATERKRIGET 1788 - 1789

Teaterkriget var ett kort krig mellan Danmark- Norge och Sverige 1788–1789. Det är på norska och danska känt som Tyttebærkrigen ("Lingonkriget"). Det utspelades till största delen i Jämtland (anfallet från Norge) och Bohuslän (anfallet av norska trupper från Norge), med Göteborg som mål. Kriget inleddes av Danmark, som en motåtgärd mot Gustav III:s ryska krig. Resultatet blev en taktisk svensk seger, sedan även Storbritannien och Holstein hotat att ta strid mot Danmark.

Ägde rum	**1788 - 1789**
Plats	Jämtland och Bohuslän
Resultat	taktisk svensk seger

När kung Gustav III, på eget initiativ och mot författningen, år 1788 anföll Ryssland och därmed startade det så kallade Gustav III:s ryska krig uppstod en besvärlig situation för Danmark. I en traktat sluten med Ryssland 1773 hade Danmark förbundit sig att bistå med 12 000 man, sex linjeskepp och tre fregatter om Ryssland skulle bli anfallet.

TEATERKRIGET

SNART EFTER DET SVENSKA ANFALLET krävde ryssarna att danskarna skulle hålla sitt löfte och att Danmark - Norge måste gå med i kriget. När kung Gustav III den 21 augusti fick detta meddelande utbrast han "Jag är räddad!". Orsaken till kungens ord var att ett myteri hade brutit ut inom armén i Finland. 112 officerare hade gått samman i Anjalaförbundet och erbjudit Ryssland fred, mot att Sveriges gränser från innan Freden i Åbo 1743 hade återställts. Detta hade Ryssland vägrat, och Gustav kunde nu mot bakgrund av det danska anfallet lämna krigsskådeplatsen i Finland utan att det såg ut som en flykt.

Kungen reste genast tillbaka till Stockholm efter att ha lämnat det militära befälet till sin bror, hertig Karl. Väl hemma reste han till Dalarna och fick flera frikårer att ställa upp till landets försvar mot danskarna. Trots starkt stöd hade Sverige inte mer än cirka 10 000 man och måste dela dessa med försvar i Skåne, Jämtland och västkusten.

TEATERKRIGET

NORRMÄNNEN ANFALLER JÄMTLAND

Jämtland tycktes kunna vara lätt att inta, då större delen av dess soldater hade skickats till Stockholm. Den norska armén under general Kornbakk bestod av 2700 man dragoner, soldater och skidlöpare vilka fördelades i tre divisioner. En av dessa lämnades i Stjørdal, en andra i Verdal men bortåt 1000 man under överste Ryn gick upp till Sul. Därifrån gick major Hornemann med 200 soldater ur den nordanfjällska skidlöparebataljonen över gränsen den 23 september, och var kl 11 om natten framme i Skalstugan. Efter en vilodag ryckte norrmännen fram till Medstugan där de fattade posto. Den 27 september fortsatte emellertid Hornemann med sina officerare till Bodsjövadet (Bodsjöedet) som ligger 4 1/2 mil hitom riksgränsen. Norrmännens hastiga marsch från Trondheim till Verdalen uppmärksammades av borgaren i Östersund, Zakarias Wiklund under vistelse i Stjördal. Han underrättade genast Johan Herman Tideman på Rödön, vilken var ryttmästare för Kavalleriet i Jämtland.

TEATERKRIGET

Försvararna låg inte overksamma. Ryttmästare Tideman, kommendant Milde samt befallningsman Peder Lidsten samlades till krigsråd och beslöt kalla tillgänglig militär och vapenför allmoge till Jerpe skans, dit åtta falkonetter också dirigerades från den centrala depån Kronstad skans. Vid Jerpe ödelagda skansar formerades defensionspunkter och snart var falkonetterna uppställda och försedda med 10 centner krut, kulor och 2400 karduser. Allmogen beordrades infinna sig försedd med tjära och borstar samt med kök, dvs matsäck för tre veckor. Den 26 september brändes nya bron över strömmen, och av virket flottades en del till skansens norra sida där det kom att användas till bröstvärn. Skansens försvarare slog upp 13 bröstvärn på norra stranden och även mot stora vägen, allt gick snabbt men så hade också 1960 man samlats vid Jerpe Skans under dessa nervösa dagar. Ledande officerare var major Eric Örbom, major Gyllenhaal, kapten Planting och kornett Nandelstedt, vilka vid sin sida hade några avdankade underofficerare. Förutom dessa hade även prosten Söderberg infunnit sig jämte adjunkt, och i övrigt fanns såväl fältskären Pilo som en fältsmed. Bostäder för den stora mängden människor synes ha ordnats genom anläggande av 200 granriskojor med mera.

TEATERKRIGET

NORSK RETRÄTT

På de norskes anstalter kunde väl märkas at de hade alfar med at infalla i landet. Sedan de norska kunskaparna hämtat underrättelse om att jämtarna kunde försvara sig, fick norrmännen under Horneman dock order av von Krogh att retirera. Major Horneman återgick då till Skalstugan varifrån hela den norska styrkan den 29 september drog sig tillbaka över gränsen.

NORRMÄNNEN ANFALLER BOHUSLÄN

Den norska styrkan på 7500 man, under befäl av prins Karl av Hessen föll från Norge in i Bohuslän den 24 september och avancerade snabbt mot Vänersborg vid Vänerns sydspets mot ett svagt svenskt motstånd. Översten Johan Werner Tranefelt måste förskansa sig i Kvistrum norr om Uddevalla med sina 700 man men besegrades den 29 september av en mycket större Norsk trupp under generalmajoren Mansbach i slaget vid Kvistrum. På en vecka intog Norska trupperna Uddevalla, Vänersborg och Åmål och begärde den 6 oktober att staden Göteborg skulle ge upp.

TEATERKRIGET

FÖRSVARET AV GÖTEBORG – FÖRHALNING OCH HOT

Nu hade emellertid kung Gustav III själv kommit till staden från Dalarna och ingrep resolut; han avskedade den passive kommendanten generallöjtnanten Anders Rudolf Du Rietz och utnämner generallöjtnanten Johan Sparre af Söfdeborg i hans ställe.

Göteborgs försvar rustade nu upp i snabb takt, och man utökade exempelvis Göteborgs borgerskaps militärkårer med ytterligare artilleri. Den 6 oktober hade dessutom Sverigevännen och engelska sändebudet sir Hugh Elliot kommit till staden, och han medlade den 9 oktober fram ett kort vapenstillestånd med danske befälhavaren. Stilleståndet förlängdes sedan under medverkan bland andra av det preussiska sändebudet greve Adrian Heinrich von Borcke i omgångar till i maj följande år.

TEATERKRIGET

SLUTSKEDET

Ställd inför denna övertalning, hot från både England och Preussen att anfalla danska Holstein och ett allt starkare försvarsverk i Göteborg avtågade den Norska hären den 12 november mot Norge; Det var också bekvämt för Sverige att striderna slutade så tidigt eftersom det betydligt mer aktiva kriget mot Ryssland pågick samtidigt. Framgången kunde dock ha gått helt om intet när det avslöjades att en löjtnant Lars Benzelstierna, med kungens godkännande, planerat att bränna de sju ryska fartygen i Köpenhamn, men han avslöjades och planen genomfördes aldrig.

Den anfallande Norska hären förlorade bara åtta man genom stridshandlingar. Varken den norska eller svenska populärbenämningen speglar dock det verkliga lidandet, till exempel att norska hären förlorade 1 500–3 000 man genom sjukdomar. Först den 9 juli 1789 gav danskarna formellt upp inför den samlade övermakten (England, Preussen och Sverige) och avgav en neutralitetsdeklaration eftersom ett egentligt fredsfördrag inte krävdes.